

УДК 34.723

Сергій СТАСЮК

Суддя Господарського суду м. Києва,

кандидат юридичних наук

serhstasiuk@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1477-6741

КОМПЛЕКСНІСТЬ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

<http://doi.org/10.23939/law2024.44.258>

© Стасюк С., 2024

Автор статті здійснив комплексне осмислення правової політики у сфері захисту бізнесу як ключового завдання розвитку державності в умовах війни, кризових чинників, економічних потрясінь, екологічних викликів, адміністративних бар'єрів та корупційних ризиків. Уривчастість правових, соціальних та економічних підходів спричиняють додаткові проблеми та прогалини у сфері захисту підприємницької діяльності.

Констатовано, що взаємодія держави та бізнесу великою мірою залежить від фінансової політики, зокрема податкового регулювання, субсидій, грантів і податкових пільг. Чіткі, передбачувані та справедливі правила оподаткування є необхідними для стимулювання економічної активності. Непослідовна або надмірно обтяжлива податкова система може сповільнювати розвиток бізнесу та сприяти його тінізації.

Умотивовано, що у демократичних державах регулювання ринків необхідне для запобігання монополізації, захисту прав споживачів та забезпечення екологічних стандартів. Водночас надмірне регулювання може створювати бар'єри для розвитку підприємництва, тому баланс між регуляціями та свободою підприємницької діяльності є важливою константою.

Акцентовано, що інвестиційна сфера має істотне значення для розвитку бізнесу, оскільки забезпечує необхідні фінансові ресурси для розширення виробництва, впровадження інновацій та модернізації інфраструктури.

Запропоновано комплекс чинників, що мають потенціал формування парадигми захисту бізнесу: формування нормативно-правової бази регулювання підприємницької діяльності; зважена фінансова політика держави; гарантії забезпечення правового регулювання, що базується на автономії здійснення підприємницької діяльності, у тому числі належне функціонування судових інституцій; створення довірливих відносин між державою та бізнесом.

У статті узагальнено, що до проблеми розвитку бізнесу треба ставитися комплексно, з ґрунтовним аналізом передбачуваних загроз та можливих позитивів. Затребуваною зміною є ідеологічний підхід комплексності правової політики, яка враховує нормативні, ідеологічні, інституційні, економічні, правореалізаційні критерії, повинна передбачити довгостроковий вектор розвитку державності.

Ключові слова: захист бізнесу, свобода підприємництва, тонізація, правова політика, інвестиційні суди, комерційна таємниця.

Постановка проблеми. Захист бізнесу в демократичній державі є одним із ключових прав, що впливає з фундаментальних принципів верховенства права та рівності перед законом. Така доктринальна проблема визначається аксіологічно ціннісною на всіх етапах розвитку державності та громадянського суспільства.

Сьогодні не визначено, які константи формують парадигму відносин “держава-бізнес”, оскільки вказане істотно пов’язано з різноманітністю політичних систем, економічних моделей та культурно-ордологічних особливостей країн, екологічних детермінант [1]. Відносини між державою та бізнесом значною мірою залежать від конкретного контексту, у якому вони функціонують, і можуть варіюватися від більш ліберальних до регуляторно контрольованих моделей.

Аналіз дослідження проблеми. Питання правової політики у сфері бізнесу було аспектом уваги низки науковців, серед них теоретиків права, зокрема Н. Оніщенко, І. Жаровської, А. Зайця. Окремі аспекти свободи підприємницької діяльності, державного впливу та захист бізнесу аналізували О. Кібенко, В. Кравчук, В. Валільєва, А. Гетьман та інші визначні науковці. Проте проблема має широкомасштабний характер, синергетичну тенденцію до змінної трансформації, тому потребує додаткового дослідження в контексті сучасного методологіювання.

Метою статті є комплексне осмислення правової політики у сфері захисту бізнесу як ключового завдання розвитку державності в умовах війни, кризових чинників, економічних потрясінь, екологічних викликів, адміністративних бар’єрів та корупційних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Проблема нашої держави є в тому, що для неї не характерний прогностично-синергетичний підхід до всіх суспільно-політичних явищ, і правова політика тут не є винятком. До проблеми розвитку бізнесу треба ставитися комплексно, з ґрунтовним аналізом передбачуваних загроз та можливих позитивів. Звернемося до прикладу Китаю як другої економіки світу за рейтингом ВВП \$14,72 трильйона [2]. Своєму економічному прогресу ця країна завдячує політиці довготривалого планування. В країні розроблено поетапні державні програми, зокрема “Made in China 2025”, передбачає розвиток таких галузей, як робототехніка, інформаційні технології, авіакосмічна індустрія, електромобілі та біотехнології, з метою зменшення залежності від імпортних технологій і підвищення конкурентоспроможності китайської продукції на світовому ринку. Проміжний – “China Standards 2035”, передбачає, що Китай є лідером у визначенні міжнародних стандартів для новітніх технологій, таких як 5G, штучний інтелект, інтернет речей та інші сфери, що швидко розвиваються. А наступний план – “Цілі на 2049 рік”, має ціль – створити Китай могутньою наддержавою. Особливість в тому, що держава з адміністративно-командною системою управління чітко дотримується плану.

На противагу візьмемо Канаду, до 2015 року країна мала найактивніший економічний показник, а нині посідає 9 місце, опустившись одразу на 6 позицій. Критичними стали спонтанні урядові рішення щодо політики низьких процентних ставок, запровадженої для стимулювання економіки під час пандемії, що призвела до значного зростання боргового навантаження як для домогосподарств, так і для бізнесу. Нерегульований ринок житла став ще одним фактором, що вплинув на економіку, а додаткові імпульсивні екологічні податки вивели сферу сільського господарства на неконкурентноспроможний рівень.

Вказане демонструє, що комплексність правової політики у сфері бізнесу має особливо вагому роль, що для України, навіть в час війни та кризи є також затребуваним критерієм. Уривчастість правових, соціальних та економічних підходів спричиняють додаткові проблеми та прогалини. Звернемо увагу, що відповідно до Індексу верховенства права Проєкту світового правосуддя у 2023 році за критерієм рівня правового забезпечення Україна посідає 108 місце серед 142 [3], більша частина країн третього світу за цим критерієм нас випередили.

В межах цього наукового дослідження запропонуємо комплекс властивостей, що, на нашу думку, мають потенціал формування парадигми захисту бізнесу.

Однією з ключових констант у цих відносинах є забезпечення правової бази для його ведення. Без чітко сформульованих законів, чіткого правового регулювання та рівних умов і правил для всіх не може функціонувати ефективно, оскільки ризики недобросовісної конкуренції або адміністративного тиску стають загрозою. Закони повинні забезпечувати рівні можливості для всіх підприємців, гарантувати захист їхніх прав та активів, а також регулювати умови їхньої діяльності. Як визначає Венеціанська комісія, “принцип стабільності та узгодженості законів має важливе значення для передбачуваності законів для окремих осіб” [4].

Звернемо увагу тільки на одну з численних прогалин у цій сфері, що існує в Україні. Таке вагоме питання, як комерційна таємниця, що пов’язана із забезпеченням підприємницьких переваг підприємства, втратою позиції на ринку, репутаційними ризиками тощо [5]. На сьогодні підприємства, установи та організації самостійно визначають порядок захисту комерційної інформації, приймаючи власні внутрішні нормативні акти, такі як трудові договори, правила внутрішнього розпорядку, угоди про конфіденційність та інші документи, що зобов’язують працівників зберігати таємницю. З метою вдосконалення правового регулювання захисту комерційної таємниці в Україні треба ухвалити спеціальний закон, який охоплюватиме всі ключові аспекти цієї сфери. Проте підзаконними актами регулювати таку вагому сферу неправильно, оскільки це порушує принцип правової визначеності та й ст. 92 Основного закону України.

Другою константою захисту бізнесу є фінансова політика держави. Взаємодія держави та бізнесу великою мірою залежить від фіскальної політики, зокрема податкового регулювання, субсидій, грантів і податкових пільг. Чіткі, передбачувані та справедливі правила оподаткування є необхідними для стимулювання економічної активності. Непослідовна або надмірно обтяжлива податкова система може сповільнювати розвиток бізнесу та сприяти його тінізації. За даними Міністерства економіки, в тіні сьогодні перебуває від 35 до 60 % бізнесу [6]. За даними Центру соціальних досліджень, “впливаючи на формування вторинних доходів через механізми фіскального перерозподілу, тіньова економіка негативно впливає на основні складові соціальної безпеки, зокрема поширення бідності, збереження неефективної структури витрат із високою часткою витрат на харчування (що також ознака низького рівня життя); та обмежені можливості житла” [7].

У нас є не зовсім узгоджений стереотипний погляд про те, що високий рівень тіньової економіки пов’язаний із значним податковим тиском. Проте він не правильний. Такі країни, як Данія, Фінляндія, Швеція та деякі інші, з високим податковим тягарем, який становить майже 52–55 відсотків ВВП, входять у першу десятку держав з найменшим розміром тіньової економіки. Навпаки, і така ситуація також не рідкість: країни з порівняно низьким податковим тягарем зазвичай мають особливо великі тіньові економіки, наприклад, Грузія, де податковий тягар не перевищує 20 відсотків ВВП, але розмір тіньової економіки становить понад 60 відсотків ВВП [8].

Третім аспектом є державне регулювання та гарантії їх забезпечення. У демократичних державах регулювання ринків необхідне для запобігання монополізації, захисту прав споживачів та забезпечення екологічних стандартів. Водночас надмірне регулювання може створювати бар’єри для розвитку підприємництва, тому баланс між регуляціями та свободою підприємницької діяльності є важливою константою.

Важливо знайти розумне співвідношення між втручанням держави та реалізацією права на підприємницьку діяльність. Знайдення розумного балансу є важливим аспектом економічної свободи та ефективного функціонування ринкової економіки. Верховний Суд України у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в своїй Постанові від 27 січня 2021 року у справі № 910/17876/19 наголошує на необхідності для підприємців діяти відповідно до принципів добросовісності, обачливості та розумності під час укладення правочинів. Важливо, щоб кожен підприємець оцінював свої дії з огляду на конкретні ризики та наслідки, які можуть виникнути в процесі ведення господарської діяльності [9]. Такий підхід дає змогу забезпечити певну автономію підприємців, але одночасно потребує від них вищого рівня відповідальності. Верховний Суд також зазначив, що подібний стандарт поведінки підприємця підтверджується іншими рішеннями, зокрема, у п. 6.42. Постанови Великої Палати Верховного суду України від 2 липня 2019 року у справі № 910/15484/17 умотивовано, що “у разі здійснення підприємницької діяльності особа має усвідомлювати, що така господарська діяльність здійснюється нею на власний ризик, особа має здійснювати власний комерційний розрахунок щодо наслідків здійснення відповідних дій, самостійно розраховувати ризики настання несприятливих наслідків в результаті тих чи інших її дій та самостійно приймати рішення про вчинення (чи утримання від) таких дій” [10].

В’єтнамські науковці, які 2020 р. були відзначені найзначнішою нагородою у сфері економіки – премією Адама Сміта, довели, що три чинники найкраще сприяють сфері бізнесу “іноземні інвестиції, податкові надходження та незначна інфляція” [11], тому економічне зростання буде значним під впливом політики боротьби з корупцією та врахування цих чинників.

Інвестиційна сфера має істотне значення для розвитку бізнесу, оскільки забезпечує потрібні фінансові ресурси для розширення виробництва, впровадження інновацій та модернізації інфраструктури. Нині є необхідними пропозиції щодо запровадження спеціалізації з розгляду інвестиційних спорів у чинних господарських судах, оскільки система таких судів уже достатньо успішно функціонує. До речі, така система характерна для деяких економічно-розвинених держав, зокрема для Сінгапуру [12], Гонконгу [13] та Великобританії [14].

Нарешті, ще одним істотним чинником комплексної правової політики є створення інституційної довіри між державою та бізнесом, які є фундаментальною умовою ефективних відносин. Якщо бізнес довіряє державі, він більш схильний інвестувати в розвиток, створювати нові робочі місця та сплачувати податки. Якщо ж держава діє неефективно, корумповано або непередбачувано, довіра падає, що негативно впливає на інвестиційний клімат і економічний розвиток загалом.

Висновок. Держава у час війни, глобальних трансформацій, фінансових проблем, міграційної кризи та зниження інвестиційної привабливості держави загалом не може собі дозволити часткових, уривчастих, непродуманих рішень.

Запропоновано комплекс чинників, що мають потенціал формування парадигми захисту бізнесу: формування нормативно-правової бази регулювання підприємницької діяльності; зважена фінансова політика держави; гарантії забезпечення правового регулювання, що базується на автономії здійснення підприємницької діяльності, у тому числі належне функціонування судових інституцій; створення довірливих відносин між державою та бізнесом.

Комплексність правової політики, яка враховує нормативні, ідеологічні, інституційні, економічні, правореалізаційні критерії, має передбачити довгостроковий вектор розвитку державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fathoni S. Sr. Y., Soerjatisnanta H. Striking a Balance: Streamlining Environmental Licensing for Business Growth and Environmental Protection in Indonesia. *Scholars International Journal of Law, Crime and Justice*, 2024. No. 7 (6). P. 240–248.
2. Top 15 countries by GDP in 2024. URL: <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2024/>
3. WJP Rule of Law Index. 2023 URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Ukraine/Civil%20Justice/> (Accessed: 22.09.2024).
4. Висновок щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування: Висновок № 969/2019 прийнято Венеціанською комісією на її 121-му пленарному засіданні URL: <https://www.echr.com.ua/document/visnovok-shhodo-zmin-do-zakonodavchix-aktiv-yaki-regulyuyut-status-verhovnogo-sudu-ta-organiv-suddivskogo-vryaduvannya/> (Дата звернення: 22.09.2024).
5. Kravchenko O. International Experience of Regulatory and Legal Protection of Commercial Business Secrets. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2023. Vol. 3, No. 1. P. 285–295.
6. Мінекономіки, Тіньова економіка. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (Дата звернення: 28.09.2024).
7. Міщук Г., Білан С., Юрчик Г., Акімова Л. Вплив тіньової економіки на соціальну безпеку: досвід України. *Економіка та соціологія*. Щецін : Центр соціологічних досліджень. 2020, вип. 13, № 2, с. 289–303.
8. Ginevicius R., Klietk T., Stasiukynas A., Suhajda, K. The Impact of National Economic Development on the Shadow Economy. *Journal of Competitiveness*, 2020. Vol. 12(3). P. 39–55.
9. Єдиний державний реєстр судових рішень, Постанова ВС України від 27 січня 2021 року у справі № 910/17876/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94643002> (Accessed: 28.09.2024).
10. Єдиний державний реєстр судових рішень, Постанова ВС України від 2 липня 2019 року у справі № 910/15484/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83000592> (Accessed: 22.09.2024).
11. Nguyen T. A. N., Luong T. T. H. Corruption, Shadow Economy and Economic Growth: Evidence from Emerging and Developing Asian Economies, *Montenegrin Journal of Economics*, 2020. Vol. 16. No. 4. P. 85–94.
12. Singapore International Commercial Court URL: <https://www.judiciary.gov.sg/singapore-international-commercial-court> (Accessed: 28.09.2024).
13. Gu W., Yi T. Exploring the Potential for Establishing an International Commercial Court in Hong Kong: A New Momentum for Developing this Legal Hub? *Asian Dispute Review*. 2024. No. 26(1). P. 19–28.
14. Commercial Court. URL: <https://www.gov.uk/courts-tribunals/commercial-court> (Accessed: 22.09.2024).

REFERENCES

1. Fathoni, S. Sr. Y., Soerjatisnanta, H. (2024). *Striking a Balance: Streamlining Environmental Licensing for Business Growth and Environmental Protection in Indonesia*. *Scholars International Journal of Law, Crime and Justice*, No. 7 (6). P. 240–248. [In English].
2. Top 15 countries by GDP in 2024 (2024). Retrieved from: <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2024/> (Accessed: 22.09.2024). [In English].
3. WJP Rule of Law Index. (2023). Retrieved from: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Ukraine/Civil%20Justice/> (Accessed: 22.09.2024). [In English].
4. *Vysnovok shhodo zmin do zakonodavchikh aktiv, yaki rehuliuut status Verkhovnoho Sudu ta orhaniv suddivskoho vryaduvannya (2019): Vysnovok No. 969/2019 pryiniato Venetsianskoiiu komisiieiu na yii 121-mu plenarnomu zasidanni* [Opinion on amendments to the legislative acts regulating the status of the Supreme Court and judicial governance bodies: Opinion No. 969/2019 adopted by the Venice Commission at its 121st plenary session] Retrieved from: <https://www.echr.com.ua/document/visnovok-shhodo-zmin-do-zakonodavchix-aktiv-yaki-regulyuyut-status-verhovnogo-sudu-ta-organiv-suddivskogo-vryaduvannya/> (Accessed: 22.09.2024). [In Ukrainian].
5. Kravchenko, O. (2023). *International Experience of Regulatory and Legal Protection of Commercial Business Secrets*. *Philosophy, Economics and Law Review*. Vol. 3. No. 1. P. 285–295. [In English].
6. Minekonomiky, *Tinova ekonomika* [Shadow economy]. (2024). Retrieved from: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (Accessed: 28.09.2024). [In Ukrainian].

7. Mishchuk, H., Bilan, S., Yurchyk, H., Akimova, L. (2020). **Vplyv tinovoi ekonomiky na sotsialnu bezpeku: dosvid Ukrainy.** [The impact of the shadow economy on social security: the experience of Ukraine]. *Ekonomika ta sotsiologhiia. Shchetsin: Tsentr sotsiologichnykh doslidzhen.* Vyp. 13, No. 2. P. 289–303. [The Impact of the Shadow Economy on Social Security: The Experience of Ukraine Economics and Sociology. Szczecin: Center for Sociological Research]. [In Ukrainian].
8. Ginevicius, R., Klietk, T., Stasiukynas, A., Suhajda, K. (2020). **The Impact of National Economic Development on the Shadow Economy.** *Journal of Competitiveness.* Vol. 12(3). P. 39–55. [In English].
9. **Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen** [Unified State Register of Court Decisions]. (2021). Postanova VS Ukrainy vid 27 sichnia 2021 roku u spravi No. 910/17876/19 [Unified State Register of Court Decisions, Resolution of the Supreme Court of Ukraine]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94643002> (Accessed: 28.09.2024). [In Ukrainian].
10. **Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen** [Unified State Register of Court Decisions]. (2019). Postanova VS Ukrainy vid 2 lypnia 2019 roku u spravi No. 910/15484/17 [Unified State Register of Court Decisions, Resolution of the Supreme Court of Ukraine]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83000592> (Accessed: 22.09.2024). [In Ukrainian].
11. Nguyen, T. A. N., Luong, T. T. H. (2020). **Corruption, Shadow Economy and Economic Growth: Evidence from Emerging and Developing Asian Economies, Montenegrin Journal of Economics.** Vol. 16. No. 4. P. 85–94. [In English].
12. Singapore International Commercial Court (2024) Retrieved from: <https://www.judiciary.gov.sg/singapore-international-commercial-court> (Accessed: 28.09.2024). [In English].
13. Gu, W., Yi, T. (2024) **Exploring the Potential for Establishing an International Commercial Court in Hong Kong: A New Momentum for Developing this Legal Hub?** *Asian Dispute Review.* No. 26(1), P. 19–28. [In English].
14. Commercial Court. (2024). Retrieved from: <https://www.gov.uk/courts-tribunals/commercial-court> (Accessed: 28.09.2024). [In English].

Дата надходження статті: 29.09.2024 р.

Serhii STASIUK

Judge of the Commercial Court of Kyiv,

PhD in Law

serhstasiuk@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1477-6741

COMPLEXITY OF THE LEGAL POLICY OF BUSINESS PROTECTION: CERTAIN ASPECTS OF JUDICIAL PRACTICE

The author of the article carried out a comprehensive understanding of the legal policy in the field of business protection as a key task of the development of statehood in the conditions of war, crisis factors, economic shocks, environmental challenges, administrative barriers and corruption risks. Fragmentation of legal, social and economic approaches cause additional problems and gaps in the field of business protection.

It was established that the interaction between the state and business largely depends on fiscal policy, in particular tax regulation, subsidies, grants and tax benefits. Clear, predictable and fair taxation rules are necessary to stimulate economic activity. An inconsistent or excessively burdensome tax system can slow down business development and contribute to its shadowing.

It is reasoned that in democratic states market regulation is necessary to prevent monopolization, protect consumer rights and ensure environmental standards. At the same time, excessive regulation can create barriers to the development of entrepreneurship, so the balance between regulations and freedom of entrepreneurial activity is an important constant.

It was emphasized that the investment sphere is of significant importance for business development, as it provides the necessary financial resources for expanding production, introducing innovations and modernizing infrastructure.

A complex of factors that have the potential to form a paradigm of business protection is proposed: formation of a normative and legal framework for the regulation of entrepreneurial activity; balanced financial policy of the state; guarantees of ensuring legal regulation based on the autonomy of entrepreneurial activity, including the proper functioning of judicial institutions; creation of trusting relations between the state and business.

The article summarizes that the problem of business development should be treated comprehensively, with a thorough analysis of foreseeable threats and possible positives. The requested change is an ideological approach to the complexity of legal policy, which takes into account normative, ideological, institutional, economic, law-enforcement criteria and should provide for a long-term vector of the development of statehood.

Keywords: business protection, entrepreneurial freedom, tinization, legal policy, investment courts, commercial secrecy.